

Okrugli stol i promocija knjige Grace Davie "Religija u suvremenoj Europi: mutacija sjećanja"

Zagreb, Novinarski dom, 21. rujna 2006.

Okrugli stol i promocija knjige britanske sociologinje religije Grace Davie *Religija u suvremenoj Europi: mutacija sjećanja*, održani su u četvrtak, 21. rujna 2006. godine u Novinarskom domu u Zagrebu, u organizaciji Hrvatskog sociološkog društva i Golden marketinga – Tehnička knjiga. Zamišljen kao kombinacija osvrt na teorijski i metodološki doprinos knjige o sociologiji religije u suvremenoj Europi i svijetu, kao i refleksije u odnosu na mogućnosti aplikacije pojedinih koncepta religijske zbilji u Hrvatskoj, ovaj događaj nije, nažalost, naišao na veći odaziv među članovima HSD-a. Međutim, raduje nas da su se skupu odazvali predstavnici manjih vjerskih zajednica u Hrvatskoj te da je, prisustvovanjem novinara, ipak izazvao primjerenu medijsku pozornost. Urednica biblioteke Mirjana Paić Jurinić na samom je početku, u ime izdavača izrazila zadovoljstvo i zahvale povodom izlaska knjige iz tiska te održavanja ovoga skupa. Nakon toga svoja su izlaganja održali Dinka Marinović Jerolimov, Ankica Marinović Bobinac, Milan Mesić i Siniša Zrinščak.

Dinka Marinović Jerolimov je na početku svoga izlaganja naglasila kako G. Davie kroz sociološki, analitičko-teorijski pristup, empirijsko utemeljenje u kvantitativnim (longitudinalni podaci EVS) i kvalitativnim istraživanjima (naglašava povijesnu dimenziju) te dugogodišnji rad na istraživanju religije u Engleskoj uz korištenje koncepta "vjerovanja bez pripadanja", nastoji prikazati prirodu religioznosti u suvremenoj Europi. Kroz sve to autorica daje pregled i profil religije u zapadnoj Europi te opisuje trendove koji se mogu opisati kao balansiranje između jedinstva (npr. naslijeđe kršćanskih vrijednosti, trend ne-crkvenosti) i različitosti u vremenu i prostoru (npr. veća religioznost katoličkih naspram protestantskih zemalja, uz zemlje sa znatnom populacijom onih bez religijske pripadnosti).

Objašnjenje takve situacije autorica traži u odnosima crkve i države, religije i nacionalnoga te naglašavanjem značaja raskola između katolika i pravoslavaca u 11. stoljeću i u doba reformacije. Isto tako, religijskoj raznolikosti doprinose i religijske manjine (Židovi, Hindusi, Sikhi i Muslimani), te pojava novih religijskih pokreta koje Davie promatra kao mjerilo tolerancije i pluralizma. Zbog toga se, nastavlja Dinka Marinović Jerolimov, autorica i okreće raspravi o sekularizacijskoj tezi, naglašavajući da nije SAD iznimka već da je Europa izuzetak. U tom pothvatu ona se referira na tri recentna teorijska koncepta koja se bave sekularizacijom

Copyright © 2006 Institut za društvena istraživanja u Zagrebu - Institute for Social Research of Zagreb.
Sva prava pridržana - All rights reserved.

iz različitih kutova. Steve Bruce razmatra suvremenost i odumiranje tradicionalnih oblika vjerskog života kroz reformaciju te procese individualizacije i racionalizacije. Jose Casanova pod sekularizacijom razmatra tri tvrdnje: diferencijaciju sekularnoga od vjerskoga, marginalizaciju religije u privatno područje, te slabljenje religijskih vjerovanja i praksi. Jedino je prva tvrdnja bit teze o sekularizaciji, dok ostale dvije pokazuju rezistentnost. Nadalje, Davie se priklanja Daniele Hervieu-Leger i njezinom konceptu religije kao lanca kolektivnog sjećanja, kao tradicije na kojoj počivaju te zajednice. Suvremena europska društva su amnezijaska društva koja su manje sposobna zadržati sjećanja vezana uz religiju.

Na tome tragu i Davie analizira čimbenike održavanja i prenošenja religijskog sjećanja kroz poglavlja vezana uz Crkvu, pojedince – vjernike, institucionalne mehanizme izvan institucionalnih crkava (obrazovni sustav, mediji, alternativna sjećanja poput *new agea*), uz raspravu o popularnosti svetih mjesta. Isto tako ona naglašava i utjecaj demografskih i društvenih promjena poput pitanja braka, obitelji, djece, ili homoseksualnih zajednica. Takve uvide – naglasila je Dinka Marinović Jerolimov – autorica podupire nizom primjera iz zapadne Europe, a manje istočne, što predstavlja i zanimljive uvide koji su primjenljivi s obzirom na religijsku situaciju i u nas.

Ankica Marinović Bobinac je u uvodu izlaganja naglasila značaj ove knjige za sociologiju religije u svijetu i Europi, kao i za hrvatski kontekst pridruživanja Europskoj uniji, apostrofirajući autoričin naglasak na religijskom životu u Europi manje kao prototipu, a više kao jednom od mnogih smjerova koji predstavljaju bit Europljana. Isto se tako osvrnula i na autoričinu raspravu o razlikama između protestanata i katolika, kršćanskih i manjinskih europskih religija (židovi, muslimani, hindusi, sikhi), ali i svih njih u odnosu na nove religijske pokrete. Dominantno se raspravlja o slučajevima u zapadnoj, a manje u srednjoj i istočnoj Europi. Međutim, knjiga je inspirativna u kontekstu hrvatske sociologije religije u kojoj je na djelu upravo obrnut proces – revitalizacije religije i svojevrsan povratak Bergerova svetog baldahina; tu se radi o problematici odnosa države i Crkve, financiranja vjerskih zajednica, povrata crkvene imovine, vjeronauka u školite pravnih definicija vjerskih zajednica što ih je autorica obradila u knjizi.

U kontekstu hrvatske religijske situacije, smatra Ankica Marinović Bobinac, treba se osvrnuti na dva aspekta odnosa Crkve i države: financiranje vjerskih zajednica te religijsko obrazovanje. Tako Davie razmatra različite tipove odnosa države i Crkve, s posebnim naglaskom na financiranje vjerskih zajednica. Primjerice, u slučaju Njemačke i državnih crkava skandinavskih zemalja, crkve se financiraju putem crkvenog poreza, za razliku od Velike Britanije u kojoj imaju ograničenu potporu. Kod nas je ustavom naglašena odvojenost države i Crkve, iako država izdašno financira Katoličku crkvu, ali i neke druge vjerske zajednice. Španjolska, Portugal i Italija, kao daljnji primjeri, naglašavaju složenost odnosa zakonskih rješenja i državne financijske potpore. Francuska uopće ne financira vjerske zajednice zbog striktnosti odvojenosti države i Crkve. Indikativan je i primjer zaključka parlamentarnog povjerenstva za odnose države i crkve u Švedskoj – da se

izbjegava favoriziranje bilo koje denominacije, ali da država i dalje financira neke crkvene aktivnosti te održavanje njihovih zgrada od povijesne važnosti; ovo je važan podatak, jer zapadnoeuropska društva gube vjersku homogenost, a povijesne crkve gube i privlačnost, dok se istodobno javlja veći broj novih vjerskih zajednica, što otežava opravdavanje financiranja samo nekih. Nasuprot tome, u tranzicijskim su zemljama problemi znatno složeniji, jer većina podupire dominantne vjerske zajednice kada je financiranje u pitanju (npr. kod nas se one financiraju iz državnog proračuna i obveza su svih poreznih obveznika), a pojavljuje se i problematika povrata crkvene imovine.

Što se religijskog obrazovanja tiče, Davie naglašava da posredovanje religijskog sadržaja u školama ima dva oblika: konfesionalno i nekonzfesionalno. U većini zemalja zapadne Europe postoji uhodani način: konfesionalni pristup, alternativno konfesionalni i nekonzfesionalni pristup, te pristup bez posebnog predmeta. U većini tranzicijskih zemalja je uvedeno konfesionalno obrazovanje (vjeronauk), a autorica knjige je koristila primjer Poljske. U Hrvatskoj su se odvijali slični procesi tijekom devedesetih, smatra Ankica Marinović Bobinac, a trenutna vjeronaučna praksa u Hrvatskoj ukazuje na nerazrijeđenu konfesionalnu poruku. Tu je važan i doprinos učitelja koji predaju vjeronauk; metode koje se u nastavi koriste te široko znanje i sposobnost empatije kod nastavnika. Na kraju svoga izlaganja Ankica Marinović Bobinac je još jednom ukazala na vrijednost komparativnog vidika ove knjige, kao svojevrsnog poticaja za hrvatsku sociologiju religije da u europskom kontekstu potraži svoje prioritete istraživanja.

Milan Mesić je svoje izlaganje započeo uvodnom napomenom da o knjizi može govoriti kroz prizmu multikulturalizma i etniciteta. Naglasio je da je konvencionalna sociologija povezala fenomene religije i etniciteta u svom projektu modernog društva, naglašavajući ideju prosvijećenosti, primarnost autonomnoga, razumnog pojedinca spram partikularnog pripadništva (etničkoga, vjerskoga), rastuće povjerenje u neograničene mogućnosti znanosti, rezultat čega je sekularizacija i slabljenje religije. Referirajući se na Bhiku Parekha, Mesić navodi njegovu slabiju i strožu inačicu sekularističke teze; ova druga je pred teškoćama, pogotovo u slučaju SAD-a. Čini se, smatra Mesić, da je projekt moderne u dubokoj krizi: partikularistički identiteti se obnavljaju i afirmiraju u javnoj sferi; sekularizacija je zastala, a religija se revitalizira u tranzicijskim društvima; kod mnogih imigrantskih grupa u imigrantskim, multikulturnim društvima dolazi do porasta vrijednosti i značaja religijskog pripadništva i vjerovanja; duboko je uzdrmana vjera u apsolutne potencijale znanosti.

Nadalje, nastavlja Mesić, o knjizi se može raspravljati i kroz perspektivu studija novih društvenih pokreta. Novi religijski pokreti su kao studij napredovali usporedno, kao paralelan diskurs, a oba su koristila teoriju mobilizacije resursa, a kasnije i koncepte identiteta, te su se bavili sličnim pitanjima (pitanja seksualnoga i rodnog identiteta). Tako fundamentalistički religijski pokreti odgovaraju na modernizacijske i globalizacijske procese, kao i drugi novi društveni pokreti, samo iz konzervativne perspektive (otuda i naziv kontra-pokreti), izražavajući ovosvjeto-

ne patrijarhalne interese, naspram svjetovne i vjerske participacije žena. S druge strane, novi religijski pokreti, a pogotovo neki aspekti *new agea*, mogu se promatrati kao odgovor na institucionalizirane crkve i njihove duhovne pozicije, kao potraga za općeljudskim i za smislom ljudske egzistencije.

Ključno pitanje budućnosti religije i društva jest, smatra Mesić, pozicija žena u njima te njihova ovosvjetovna a još više njihova vjerska emancipacija. Patrijarhalnost društva je prisutna u vjerskim svetim tekstovima, koji su ugradili i rodne vrijednosti, a i znanost je pokušala rodnodiskriminacijski poredak legitimirati svojim autoritetom. Prema tome, obje su velike metanaracije, svjetovna (liberalizam) i religijska (institucionalizirana religija), počivale na lažnom univerzalizmu. Sudbina čovječanstva u suvremenom svijetu ovisi o neisključivom svjetovnom i religijskom univerzalizmu i pluralizmu koji priznaju kulturno uvjetovane različitosti, zaključuje Mesić.

Nakon svih ovih izlaganja Siniša Zrinščak je pozdravio sve nazočne u ime Grace Davie, zahvalio im na njihovom prisustvu u ime HSD-a te inicirao raspravu o izloženome. Za riječ se javilo nekoliko znanstvenika te pripadnika manjih vjerskih zajednica. Rasprava se uglavnom odnosila na financiranje vjerskih zajednica i konfesionalno obrazovanje u školama u Hrvatskoj, te na komparaciju položaja muslimana i islama u Europi i Hrvatskoj. Nakon toga su slijedile neformalne rasprave sudionika na domjenku.

Goran Goldberger

Institut za društvena istraživanja u Zagrebu, Zagreb, Hrvatska